

De evolutie van het bewustzijn

Lichaam en geest: spirituele geschriften vertellen ons al eeuwenlang dat ze verbonden zijn. De wetenschap wil hier nog niet zo aan, maar in het jaar van Darwin komt daar verandering in. Er is een nieuwe evolutietheorie in opkomst. Een waarin het bewustzijn de hoofdrol speelt.

In het 'Prashna Upanishad', een heilig hindoeïstisch geschrift, staat dat de godheid Prajapati tijdens het scheppen van de wereld geest (*prana*) en materie (*rayi*) bij elkaar bracht. Uit hun vereniging kwamen alle levende wezens voort.

Grappig genoeg vertoont deze vertelling grote overeenkomsten met recente wetenschappelijke inzichten. Nieuwe ontdekkingen in de kwantumfysica hebben de kijk op wat materie en leven eigenlijk is ingrijpend veranderd. Het is het jaar van Darwin, maar de klassieke evolutieleer is volgens sommige denkers grondig aan een uitbreiding toe. Darwin beschreef alleen de materiële evolutie; over geestelijke zaken liet hij zich niet uit. Terwijl wij uit lichaam én geest bestaan. Welke rol speelt die geest, ons bewustzijn, in de evolutie?

Een hoger plan

In wetenschapsland is bewustzijn altijd een ondergeschoven kindje geweest. Moderne wetenschappers weten zich er meestal geen raad mee. De algemeen heersende opvatting is dat bewustzijn een bijproduct is van de hersenen. Maar nu is er een nieuwe garde wetenschappers en filosofen opgestaan die het bewustzijn een grotere en belangrijke rol toedicht. Zonder het bestaan van een doelgericht bewustzijn zou de evolutie slechts één lange serie toevalstreffers zijn, zeggen zij. Het feit dat wij mensen zijn ontstaan als voorlopig eindproduct van de oerknal zou dan alleen maar een 'schitterend ongeluk' zijn, zoals paleontoloog Steven Gould het verwoordde. Het lijkt ongeloofwaardig dat deze wereld in al haar schoonheid en complexiteit op stom geluk berust. Einstein zei eens: 'Als dit universum in zijn miljoenvoudige orde en precisie het resultaat van blind toeval

zou zijn, dan is dat net zo geloofwaardig als wanneer een drukkerij explodeert en alle druklettertjes weer op de grond terecht komen in de voltooid en foutloze vorm van het woordenboek.' Het lijkt eerder of er een soort ordenend 'iets' is, een hoger plan zogenoemd, dat de ontwikkeling van elk organisme stuurt.

Geduldige kracht

In zijn vorig jaar verschenen boek 'Hoe de stof de geest kreeg' verdiept wetenschapsfilosoof en huisarts Arie Bos zich in de rol van het bewustzijn in de evolutie. Hij meent zelfs dat bewustzijn de hoofdrol speelt in dit proces. Volgens Bos is het het bewustzijn dat de materie heeft voortgebracht en aanstuurt, en niet andersom. Bewustzijn zit al vanaf het allerprilste begin opgesloten in de materie zelf. Als een stille, geduldige kracht is het daar aan het werk. Het kneedt, vormt en leidt de materie naar steeds hogere evolutievormen. Als je goed naar de evolutie kijkt, zie je dat heel veel processen doelgericht verlopen, zegt Bos, alsof er een vooropgezet plan is. 'Er bestaat bij alle diersoorten een duidelijke ontwikkeling in de richting van toename van complexiteit, van autonomie en van hersenontwikkeling.' Het bewustzijn als dirigent en de natuur als zijn instrument.

Een sturend bewustzijn zou verklaren waarom alles in de natuur zo goed geordend lijkt, en zo doelgericht. Ons lichaam alleen al is een wonder van organisatietalent. De manier waarop elke cel zijn eigen functie in het lichaam heeft en alle cellen samenwerken aan een hoger doel: overleven, groeien en ontwikkelen. De ingewikkelde lichamelijke structuren die wij als mens hebben meegekregen stonden al geprogrammeerd in de genen en het gedrag van onze evolutionaire

voorgangers, meent Arie Bos. Zo is ontdekt dat 'kenmerken die typisch voor de volwassen mens zouden zijn, wel degelijk ook al bij mensapen... tevoorschijn komen. Kenmerken die bij de mens als specialisatie worden gezien, terwijl ze bij de mensaap geen enkele functie hebben, zoals de vrijwel centrale stand van de wervelkolom in de borstkas. Zinnig bij mensen, maar niet bij mensapen.'

Verloopt de evolutie daarmee volgens een vooropgezet plan? Bos denkt van wel, maar hij distantieert zich van de theorie van Intelligent Design, die veronderstelt dat er ook een aparte ontwerper aan te pas is gekomen. Volgens Bos ontwerpt de natuur zichzelf. Hij ziet geen grens tussen het goddelijke en het natuurlijke, ze zijn juist onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zijn visie is pantheïstisch: de kiem van het leven en van het goddelijke is overal in aanwezig en organiseert zichzelf om tot steeds hogere evolutievormen te komen.

Alles is beziel

Van informaticus en wetenschapsdenker Gerrit Teule verscheen dit jaar het boek 'Wat Darwin niet kon weten', waarin ook hij de evolutie van het bewustzijn onder de loep neemt. Volgens Teule heeft het bewustzijn net als de materie een evolutie van miljarden jaren doorgemaakt. Bewustzijn en materie ontstonden op hetzelfde moment tijdens de oerknal. De geest is ons dus niet van buitenaf ingeblazen, zoals in het christendom wordt gepredikt, maar zat volgens Teule al vanaf het begin opgesloten in de materie zelf. In de westerse wereld hebben we lichaam en geest lang als afzonderlijke eenheden beschouwd, maar dat is een illusie. Bewustzijn is de geestelijke kant van materie en materie is de fysieke kant van bewustzijn.

Dat ons hele lichaam is doordrongen van bewustzijn en niet is los te koppelen van de geest, is goed te zien bij hartpatiënten die een donorhart hebben ontvangen. Na de transplantatie zeggen ze vaak grote veranderingen in gedrag en gevoel te ervaren. Bij navraag blijkt dat veranderde gedrag overeen te komen met de persoonlijkheid van de overleden hartdonor. Zo is er het verhaal van een vrouw die na haar harttransplantatie om onverklaarbare redenen zin kreeg in motorrijden. Ze had haar hele leven juist een hekel aan motoren gehad, maar vlak na haar operatie kocht ze er een. Haar nieuwe hart bleek afkomstig te zijn van een motorrijder die bij een ongeluk om het leven was gekomen. Het bewustzijn van de donor maakte nog steeds deel uit van het hart. Het was gewoon meeverhuisd naar het nieuwe lichaam.

Gerrit Teule baseert zijn theorie op het gedachtegoed van de Franse kernfysicus Jean Charon. Ook zijn conclusie was: geest en materie zijn innig en onlosmakelijk met elkaar verbonden. Volgens Charon waren ze zelfs onscheidbaar één. Geest en stof zijn dan ook geen aparte verschijnselen, aldus de kernfysicus, maar één en dezelfde 'psychomaterie'. Charon meende ook dat alle materie beziel is met bewustzijn. 'Dode materie' bestaat dus niet, ook een steen heeft in zijn visie bewustzijn. Dat bewustzijn is bovendien voortdurend in ontwikkeling.

Wellicht bedoelde hij wat de dertiende-eeuwse soefi-mysticus Jalalu'ddin Rumi dichtte: 'Ik stierf als steen en stond weer op als plant. Ik stierf als plant en stond op als dier. Ik stierf als dier en werd als mens geboren. Waarom zou ik bang zijn? Wat heb ik door de dood verloren?'

Een spiritueel eindstation

Heeft de bewustzijnsevolutie ook een einddoel? Volgens Arie Bos wel, en hij meent dat dit doel een 'ethische volmaaktheid' is. 'Waar het om zou kunnen gaan is dat uiteindelijk de mensheid in vrijheid kiest voor het altruïsme, ofwel de liefde,' schrijft hij.

In de spirituele tradities heeft de evolutie vooral een spiritueel doel. Sri Chinmoy schrijft dat alle evolutie in beweging is 'in de richting van het goddelijke'. In het boeddhisme is het bereiken van Nirvana, de ultieme gelukzaligheid, het antwoord op de eeuwige cyclus van dood en wedergeboorte. En voor hindoes markeert de vereniging van Atman, de individuele ziel, met Brahman, het universele bewustzijn of de al-ziel, het eindstation van de evolutie.

Hoe het ook zij: veertien miljard jaar na de oerknal heeft de evolutie van materie én geest onze prachtige planeet aarde opgeleverd. En het proces is vast en zeker nog lang niet afgerond. Heeft een steen nu eigenlijk bewustzijn? Bestaat de dood? Misschien zijn we ooit zo ver geëvolueerd dat we het antwoord op deze vragen simpelweg weten. 🐾

Meer lezen?

Arie Bos, 'Hoe de stof de geest kreeg', Christoffor, ISBN 9789062388547

Gerrit Teule, 'Wat Darwin niet kon weten', Ankh-Hermes, ISBN 9789020203325